

APPLYING CHARACTER MAKEUP IN THE TEACHING OF FASHION DESIGN

Luong Hoang Tuyet Van^a

Tran Thi Kim Phuong^b

Ha Tu Van^c

^aIndustrial University of Ho Chi Minh city
Email: luonghoangtuyetvan9126@gmail.com

^bIndustrial University of Ho Chi Minh city
Email: hoaphuongkimphuong@gmail.com

^cIndustrial University of Ho Chi Minh city
Email: hatuvan@iu.edu.vn

Received: 10/12/2024
Reviewed: 11/12/2024
Revised: 15/01/2025
Accepted: 21/4/2025
Released: 29/4/2025

Hát bội, one of the oldest art forms in Vietnam's cultural heritage, preserves many traditional values from music to theatrical arts, as well as the symbolic language of characters. Applying the symbolic language of character makeup in Hát bội to teaching fashion design helps cultivate love for national culture while contributing to the preservation and promotion of traditional cultural values. This study focuses on analyzing and applying elements of character makeup from Hát bội into fashion design curricula at the university level, aligning with current educational reform trends.

Keywords: Modeling; Hát bội; Makeup; Fashion design.

1. Giới thiệu

Số lượng thí sinh đăng ký tuyển sinh đầu vào và điểm chuẩn tuyển sinh tại các trường đại học, cao đẳng có hoạt động đào tạo chuyên nghiệp ở khối ngành mỹ thuật ứng dụng nói chung và ngành thiết kế thời trang nói riêng ngày càng tăng. Tuy nhiên kết quả đầu ra đối với những sinh viên ngành thời trang lại không đồng đều, đặc biệt trong nhóm sinh viên chọn đề tài để phát triển trong các môn đồ án môn học hay đồ án tốt nghiệp từ nghệ thuật dân tộc thì lại xuất hiện sự khác biệt khá rõ ràng (kết quả nghiên cứu dựa vào việc đánh giá đồ án môn học, khóa luận và bộ sưu tập tốt nghiệp từ năm 2021 đến năm 2023 tại một số trường đại học phía Nam như Đại học Tôn Đức Thắng, Đại học Công nghiệp Thành phố Hồ Chí Minh, Đại học Văn Lang...). Ngoài ra, đặc điểm của ngành thiết kế thời trang là mang tính đương đại, việc vận dụng ý tưởng từ nghệ thuật dân tộc vào sáng tác bộ sưu tập thời trang cần đảm bảo sự sáng tạo thẩm mỹ, truyền tải tinh thần dân tộc, nhưng tránh đi vào lối mòn phục dựng.

Việc nghiên cứu khai thác tạo hình hóa trang các nhân vật trong nghệ thuật sân khấu hát bội như là một tiền đề hướng dẫn sinh viên có thể định hướng khai thác đề tài mang tính dân tộc đồng thời vẫn chủ động quản lý trong các vấn đề kỹ thuật, xử lý chất liệu,...

2. Tổng quan nghiên cứu vấn đề

Tác giả Trần Kim Nguyên đã đưa ra một quan điểm sâu sắc về công trình nghiên cứu của mình, nhấn mạnh vai trò quan trọng của nghệ thuật biểu diễn truyền thống, đặc biệt là hát bội, trong việc hình thành và lưu giữ ký ức văn hóa. Điều đó làm nổi bật sự kết nối giữa lịch sử Việt Nam đầy biến động và sự phát triển của hát bội qua các mốc lịch sử, từ thời kỳ thực dân Pháp đến cuộc đấu tranh giành độc lập, cách mạng cộng sản, đến cải cách kinh tế. Hơn thế nữa, nghiên cứu cũng xem hát bội như một phương tiện giúp tái hiện và duy trì các ký ức quốc gia trong các buổi biểu diễn trang trọng của nhà nước và trong cộng đồng người tị nạn tại Nam California, nơi nghệ thuật này mang đậm yếu tố hoài niệm và mất mát. Nghiên cứu cũng phân tích tác động lâu dài của chiến tranh, chủ nghĩa thực dân và chủ nghĩa đế quốc lên cả Việt Nam và cộng đồng di cư, qua đó phản ánh một góc nhìn đa chiều về sự phức tạp trong việc kể lại và bảo tồn ký ức lịch sử [4].

Tác giả Vương Hoài Lâm đã trình bày một khía cạnh tổng quan về sự phát triển và đặc trưng của nghệ thuật hát bội, đặc biệt là trong bối cảnh hiện đại tại thành phố Hồ Chí Minh. Từ góc độ mỹ thuật, nghiên cứu đã khéo léo nhấn mạnh sự kết hợp giữa yếu tố truyền thống và hiện đại trong hát bội, thể hiện rõ ràng sự biến đổi trong phong cách biểu diễn, thi pháp và sáng tạo nghệ thuật. Việc duy trì và phát triển bản sắc của hát bội trong các kịch bản mới phản ánh sự nỗ lực không ngừng của nghệ sĩ trong việc bảo tồn và đổi mới hình thức nghệ thuật này. Mỹ thuật trong nghệ thuật hát bội không chỉ thể hiện qua các yếu tố hình thức như trang phục, đạo cụ, và thiết kế sân khấu mà còn được biểu lộ qua kỹ thuật biểu diễn, đặc biệt là trong việc kết hợp các yếu tố văn hóa truyền thống với sự sáng tạo đương đại. Tuy nhiên, nghiên cứu chưa đề cập cụ thể đến các yếu tố này, như việc sử dụng không gian sân khấu, ánh sáng, âm nhạc hay việc thay đổi các yếu tố khác để phù hợp với sự phát triển của xã hội và thẩm mỹ hiện đại. Những yếu tố này nếu được làm rõ hơn sẽ giúp hình dung rõ hơn về sự sáng tạo nghệ thuật trong hát bội và sự phát triển không ngừng của nó trong thế kỷ 21 [3].

Tác giả Nguyễn Tố Lan trình bày sự chuyển mình của hát bội, một loại hình nghệ thuật truyền thống tại Việt Nam, bắt đầu từ hình thức giải trí sang hoạt động tôn giáo sau đổi mới năm 1986. Trước giai đoạn này, hát bội thường được trình diễn trong các lễ hội hoặc là một phần của nghi thức tôn giáo. Sau đổi mới, các chính sách về văn hoá nghệ thuật, tôn giáo của nhà nước đã dần dần được nới lỏng, các lễ hội, tôn giáo được khôi phục, tạo cơ hội cho hát bội hồi sinh. Nhiều nghệ sĩ đã chuyển đi khỏi các đoàn hát nhà nước để tham gia các đoàn hát tư nhân phục vụ các lễ hội tôn giáo. Tuy nhiên, sự di dời vào khu vực tư nhân để phục vụ các nghi lễ tôn giáo đã khiến hát bội bị trì trệ về mặt sáng tạo nghệ thuật. Nghiên cứu cũng phân tích góc nhìn mới về cách chính sách đổi mới ảnh hưởng đến sự phát triển và biến đổi của một loại hình nghệ thuật truyền thống [2].

Tác giả Lê Tuấn Cường tập trung phân tích chèo như một loại hình nghệ thuật dân gian truyền thống của Việt Nam, từ nguồn gốc lịch sử, sự phát triển đến các thách thức hiện tại. Tuy

nhiên, nếu nhìn từ góc độ tạo hình trong nghệ thuật biểu diễn, nghiên cứu bị thiếu những chi tiết về trang phục, hóa trang, đạo cụ và không gian sân khấu - những yếu tố quan trọng trong nghiên cứu tạo hình sân khấu. Trong khi chèo và hát bội đều sử dụng tạo hình để thể hiện tính cách nhân vật, nội dung câu chuyện và tương tác với khán giả, nghiên cứu này không làm rõ cách chèo tận dụng các yếu tố tạo hình để truyền tải nội dung nghệ thuật. Ngoài ra, mặc dù đề cập đến sự suy giảm giá trị văn hóa của chèo trong bối cảnh hiện đại, nghiên cứu chưa phân tích vai trò của các yếu tố tạo hình trong việc bảo tồn và phát triển loại hình này [1].

3. Cách tiếp cận và phương pháp nghiên cứu

3.1. Cách tiếp cận

Quá trình nghiên cứu sẽ bắt đầu bằng câu hỏi nghiên cứu rõ ràng và cụ thể. Câu hỏi có thể liên quan việc ứng dụng các đặc trưng của ngôn ngữ tạo hình hát bội vào thiết kế trang phục.

Trước khi tiến hành nghiên cứu mới, cần tìm hiểu hiện trạng nghiên cứu và tài liệu có sẵn về hát bội. Điều này giúp hiểu rõ hơn về trạng thái hiện tại của kiến thức và tránh việc lặp lại những nghiên cứu đã được thực hiện trước đó. Việc đó sẽ giúp xác định phương pháp và kỹ thuật nghiên cứu phù hợp với nghiên cứu.

Phương pháp nghiên cứu phụ thuộc vào câu hỏi nghiên cứu, mục tiêu của nghiên cứu. Sử dụng các phương pháp nghiên cứu khác nhau như phân tích dữ liệu, thực nghiệm, phân tích tư duy.

Sau khi thu thập dữ liệu, tiến hành phân tích dữ liệu để trả lời câu hỏi nghiên cứu.

3.2. Phương pháp nghiên cứu

Trong nghiên cứu và sáng tạo, phương pháp thống kê đóng vai trò quan trọng. Việc áp dụng phương pháp này trong quá trình khảo sát tài liệu và hình ảnh cho phép thu thập các dữ liệu cần thiết. Những thông tin và hình ảnh được tổng hợp sẽ làm cơ sở cho các nhận xét căn bản, đồng thời tạo nền tảng vững chắc cho việc thiết kế các sản phẩm thời trang. Ngoài ra, việc sử dụng phương pháp này cũng giúp phân tích và đánh giá thị hiếu thẩm mỹ cũng như mức độ ưa chuộng của người tiêu dùng đối với bộ sưu tập trong thực tế.

Phương pháp nghiên cứu bao gồm một loạt các kỹ thuật như phân tích, so sánh và tổng hợp. Quá trình này bắt đầu bằng việc thu thập thông tin, tiếp theo là phân tích các dữ liệu cùng những thông tin có liên quan đến thời gian và không gian của đối tượng khảo sát. Sau đó, việc so sánh và đối chiếu các dữ liệu này sẽ giúp làm sáng tỏ những mối liên hệ và điểm tương đồng. Bên cạnh đó, phương pháp mỹ thuật học được áp dụng nhằm phân tích và khai thác vẻ đẹp trong các tác phẩm nghệ thuật, từ đó làm nổi bật giá trị thẩm mỹ của chúng.

Phương pháp thực nghiệm.

Việc áp dụng phương pháp tiếp cận liên ngành đã trở thành một xu hướng nổi bật trong nghiên cứu hiện đại. Trong đó, các lĩnh vực như nghệ thuật học, văn hóa học và sử học được tích hợp nhằm tạo ra một cái nhìn toàn diện và sâu sắc hơn về đối tượng nghiên cứu. Sự giao thoa giữa các ngành khoa học này không chỉ giúp hiểu rõ hơn về giá trị nghệ thuật và văn hóa trong bối cảnh lịch sử, mà còn mở ra nhiều cơ hội khám phá các mối liên hệ phức tạp giữa chúng. Từ đó, ta có thể xây dựng một kiến thức phong phú và đa dạng, đồng thời khuyến khích sự sáng tạo trong công việc nghiên cứu.

4. Kết quả nghiên cứu

4.1. Những lưu ý về đặc trưng tạo hình hoá trang nhân vật trong hát bội

Ngôn ngữ hình thức trong nghệ thuật hát bội được phân tích như một phương thức giao tiếp nghệ thuật đặc thù, biểu hiện qua nhiều thành phần như yếu tố hình khối, cấu trúc thị giác, và nhịp điệu nghệ thuật. Những yếu tố này không chỉ có ảnh hưởng lớn mà còn góp phần tạo ra sự phong phú về ý nghĩa và nâng cao giá trị thẩm mỹ cho loại hình nghệ thuật này.

4.1.1. Các thủ pháp tạo hình

Thủ pháp mô tả (tả thần): Hát bội thuộc dòng sân khấu tự sự phương Đông. Trong hành trình xây dựng kịch bản, các nhân vật thường không tuân theo quy tắc miêu tả thực tế mà thay vào đó, họ tập trung vào việc thể hiện tinh thần. Việc thể hiện tinh thần không có nghĩa là đi vào từng chi tiết cụ thể, mà là khái quát hóa đối tượng, rút ra những yếu tố cốt lõi để tạo nên hình ảnh tổng thể nhất. Qua đó, người sáng tác có thể truyền đạt được bản chất và ý nghĩa sâu xa của nhân vật mà không cần phải chú trọng đến những chi tiết nhỏ nhặt.

Để khắc họa một cách sâu sắc tinh thần của nhân vật, nghệ thuật hát bội thường áp dụng thủ pháp cường điệu. Điểm nhấn của kỹ thuật này đặc biệt nổi bật qua việc hóa trang, trong đó các đường nét, nếp nhăn, tính cách và biểu cảm trên khuôn mặt được phóng đại một cách có chủ đích. Điều này không chỉ tạo nên sự sinh động mà còn giúp người xem dễ dàng cảm nhận được nội tâm và tâm trạng của nhân vật.

Thủ pháp tượng trưng ước lệ chính là phương thức sử dụng những chi tiết đại diện cho cả một tổng thể, từ đó khơi gợi sự tham gia và sáng tạo trong tâm trí khán giả. Trong hát bội, việc miêu tả thực tế không được xem là mục tiêu, thay vào đó, nghệ thuật này hoàn toàn dựa trên tính tượng trưng. Sự ước lệ trong biểu diễn không phải là sự bắt chước mà là một hình thức nghệ thuật độc đáo, với mức độ ước lệ càng cao thì giá trị nghệ thuật càng được nâng cao.

4.1.2. Nghệ thuật sử dụng màu sắc

Màu sắc trong nghệ thuật hát bội đóng vai trò thiết yếu, thể hiện rõ bản sắc văn hóa phương Đông. Sắc màu trên sân khấu có sự khác biệt rõ rệt so với màu sắc trong đời thường. Việc sử dụng màu sắc trong hóa trang yêu cầu độ đậm và rõ ràng nhằm làm nổi bật đặc trưng tính cách của từng nhân vật. Sự phân biệt giữa các mảng màu được thực hiện qua độ đậm nhạt, tính nóng lạnh của sắc thái hoặc theo nội dung và hình thức. Trong từng mảng, có thể xuất hiện một hoặc nhiều hình ảnh, tạo thành từ các nét và điểm, trong khi một hình hoặc khối có thể bao gồm một hoặc nhiều mảng khác nhau. Mảng lớn và mảng nhỏ luôn song hành với nhau, sự tương phản về màu sắc làm nổi bật các mảng, góp phần thể hiện rõ tính cách, giai cấp,..

Hóa trang trong hát bội nổi bật với các sắc thái màu sắc nguyên bản, với sự kết hợp hạn chế. Thông thường, trang phục chỉ bao gồm từ năm đến sáu màu cơ bản như đen, đỏ, trắng, xanh, vàng và lục. Việc sử dụng các màu này giúp tạo nên sự rực rỡ và mang đậm dấu ấn văn hóa đặc trưng của nghệ thuật biểu diễn này. Cách phối hợp các màu sắc rực rỡ, lóng lánh nhiều màu, tương phản một cách khéo léo, hài hòa nhưng không làm chói tạo nên sự mới lạ, hài hòa tuyệt mỹ. Trong nghệ thuật hát bội, việc xây dựng hình ảnh nhân vật thường được thể hiện qua việc sử dụng các gam màu nổi bật và mạnh mẽ. Điều này xuất phát từ đặc trưng bạo liệt của ngôn ngữ biểu diễn, bao gồm ca khúc, điệu múa và diễn xuất. Những màu sắc chủ đạo

thường thấy bao gồm xanh, đỏ, vàng, đen và trắng, cùng với một vài màu sắc phụ, ít khi áp dụng các sắc thái dân gian. Điều đó đã tạo nên sự phong phú về màu sắc trong tạo hình các nhân vật chính là cách phân bố màu và tỉ lệ nhiều ít của các màu trong từng tạo hình biến hóa linh hoạt vô cùng.

Tính tương quan về sắc độ đóng vai trò quan trọng trong việc tạo dựng không gian hài hòa của các màu sắc khi đặt cạnh nhau. Những cặp màu bổ sung và tương phản không chỉ làm nổi bật đặc điểm của từng nhân vật trên sân khấu, mà còn mang đến sự sống động mạnh mẽ cho toàn bộ tác phẩm. Bên cạnh đó, việc sử dụng các gam màu điểm tuyệt khéo léo cũng góp phần hỗ trợ và làm phong phú thêm cho các tông màu chủ đạo.

Về mặt tương quan lượng, sự phân bố màu sắc cần phải được tính toán tỉ mỉ, với sự nhất quán trong từng chi tiết. Điều này không chỉ đảm bảo tính thẩm mỹ mà còn phản ánh được ý tưởng tổng thể của bố cục nghệ thuật. Sự chú trọng đến những yếu tố này sẽ tạo nên một tác phẩm chất lượng và sâu sắc hơn.

4.1.3. Bố cục

Bố cục đối xứng là một kỹ thuật truyền thống, trong đó việc trang điểm cho khuôn mặt được thực hiện theo một trục trung tâm, thường bắt nguồn từ đường giữa của mũi. Phương pháp này chia đều khuôn mặt thành hai bên trái và phải, tạo nên sự cân bằng hoàn hảo. Cách sắp đặt này không chỉ đảm bảo tính hài hòa và hợp lý mà còn mang đến một diện mạo cân đối, sắc nét, với hai nửa khuôn mặt hòa quyện thành một tổng thể cuốn hút và thẩm mỹ.

Hóa trang được thiết kế dựa trên nguyên tắc cân bằng 2/3, tương tự như tỷ lệ vàng trong nghệ thuật. Trên gương mặt con người, các thành tố được bố trí theo tỉ lệ 2/3 hợp lý, với trục của mắt nằm ở vị trí 2/3 so với các khu vực khác như miệng, mũi và trán, tất cả hòa quyện với nhau theo nguyên lý này. Gương mặt của nghệ sĩ hát bội cũng giống như một tác phẩm nghệ thuật, nó sẽ được phân chia thành chín phần không bằng nhau thông qua bốn đường thẳng. Mỗi đường thẳng được vị trí sao cho tỷ lệ giữa chiều rộng của khu vực nhỏ hơn và khu vực lớn tương ứng với tỷ lệ giữa diện tích lớn và tổng thể bức tranh. Bốn giao điểm của các đường thẳng đó được gọi là bốn điểm vàng, nơi tập trung các chi tiết, họa tiết và hình khối, làm nổi bật ý nghĩa cũng như giá trị thẩm mỹ của tác phẩm. Việc chú trọng vào những điểm này mang lại cảm giác dễ chịu và hài hòa cho người thưởng thức.

Hóa trang có thể được tổ chức theo hai hình thức chính: theo chủ đề và theo nhịp điệu. Đối với bố cục theo chủ đề, các yếu tố trang trí cần dồn sức vào việc thể hiện chủ đề, từ đó xây dựng nên hình ảnh nhân vật một cách ấn tượng. Các họa văn thường tạo ra sự tương phản mạnh mẽ về sắc thái màu sắc, độ đậm nhạt, hình thể và đường nét, đồng thời có thể tồn tại những tranh chấp giữa các mảng màu. Ngược lại, hóa trang theo nhịp điệu thường thể hiện các họa tiết trải đều trên bề mặt mà không quá chú trọng vào một điểm nào cụ thể. Bố cục này có thể tồn tại sự đối xứng hoặc không, nhưng điều cốt yếu là sự hài hòa và đồng nhất trong cách phân bố các yếu tố trang trí.

4.1.4. Nét vẽ

Nét trong hát bội thường lấy từ các hình tượng trong dân gian với tứ linh như long, lân, quy, phụng, họa tiết khi hoá trang cũng dựa vào vào tướng số của một người, nét vẽ cũng có

thể được vẽ dựa vào đặc điểm của động vật để thể hiện vai diễn như trông mắt (trông xéo, xéo mở,...), trán (trán thái cực, bắc đầu, quả tượng, trán,...)

- *Quy luật âm dương*

Màu sắc trong nghệ thuật được phân chia thành hai nhóm chính: âm và dương. Âm biểu trưng cho những gam màu tối, mang lại cảm giác tĩnh lặng và hấp thụ ánh sáng; trong khi dương thể hiện những sắc thái sáng, mang tính chuyển động và năng lượng. Việc áp dụng màu sắc theo quy luật ngũ hành không chỉ tạo ra sự tương phản mạnh mẽ mà còn phản ánh bản chất của vũ trụ, đồng thời hình thành nên tính cách riêng biệt.

Về nét vẽ, các hình thức cong được ưa chuộng vì mang lại vẻ đẹp mềm mại, linh hoạt và tự do. Sự phối hợp giữa những màu sắc như đen - trắng, đen - đỏ hay trắng - đỏ thường tạo nên những tác phẩm hài hòa, biểu hiện rõ nét sự giao thoa giữa âm và dương. Mỗi yếu tố liên quan đến ngũ hành được thể hiện thông qua những nét vẽ đặc trưng, như nét tròn, oval cho kim; những đường cong uốn lượn cho thủy; hay các hình dạng tam giác và chấm cho hỏa và thổ. Từ đó, nghệ thuật không chỉ là sự sáng tạo mà còn là sự hiện diện của quy luật tự nhiên.

4.2. Khai thác giá trị tạo hình hoá trang hát bội trong thiết kế thời trang

Thiết kế thời trang giảng dạy tại các trường đại học ngày nay đã tạo cơ hội cho sinh viên thực hành sáng tác, phối màu, tạo form, bố trí hoa văn hoạ tiết, xử lý chất liệu,...Thực tế nhiều sinh viên còn nhiều điểm yếu cần khắc phục như chưa tìm hiểu cẩn thận phong cách thiết kế, khả năng xử lý kỹ thuật,...phù hợp cho từng cá nhân..

4.2.1. Mục đích, giá trị ứng dụng tạo hình các nhân vật hát bội vào trong thiết kế thời trang

Hóa trang truyền thống trong hát bội thể hiện sự phong phú và đa dạng, từ bố cục, màu sắc cho đến họa tiết. Trong khi màu sắc tạo nên bản sắc riêng của các nhân vật, thì cách bố trí và những đường nét tinh tế lại tạo ra sức hấp dẫn mạnh mẽ cho người xem. Sự kết hợp này còn được làm nổi bật hơn với các phụ kiện như mũ, áo bào, giáp, xiêm, hia và râu. Trong lĩnh vực thời trang, có vẻ như ứng dụng của hóa trang hát bội chủ yếu được thấy ở những bộ trang phục ấn tượng hay trang phục áo dài truyền thống. Tuy nhiên, lại thiếu sự hiện diện trong các thiết kế thường ngày như trang phục dạo phố, thể thao, công sở hay dạ hội, mặc dù đây là những sản phẩm có thể mang lại giá trị kinh tế cao hơn.

Việc tiếp cận với ngôn ngữ tạo hình của hát bội có thể diễn ra một cách nhẹ nhàng và tự nhiên, dễ dàng hơn so với việc thiết kế những bộ sưu tập thời trang cầu kỳ hay áo dài. Khai thác yếu tố tạo hình của các nhân vật trong hát bội cho thiết kế thời trang mang đến nhiều hướng đi, chẳng hạn như phát triển họa tiết trang trí, xử lý chất liệu hay xây dựng cấu trúc form dáng độc đáo trên trang phục.

Dựa trên những nhận định ấy, có thể kết luận rằng việc áp dụng ngôn ngữ tạo hình của nhân vật hát bội vào thiết kế thời trang là hoàn toàn khả thi và phù hợp với thực tiễn. Tuy nhiên, khi thực hiện điều này, cần phải tiến hành nghiên cứu kỹ lưỡng về nội dung và bố cục để đảm bảo tính tổng thể cho người mặc. Họa tiết và chất liệu cũng cần phải được xử lý một cách hợp lý, phù hợp với phong cách trang phục. Cuối cùng, việc ứng dụng mô típ hóa trang và hoa văn trang trí vào bộ sưu tập thời trang ứng dụng phải đạt được tiêu chí về thẩm mỹ, tính ứng dụng cùng sự hiện đại, nhằm đáp ứng nhu cầu thẩm mỹ của người tiêu dùng.

4.2.2. *Xây dựng ý tưởng sáng tạo từ tạo hình trên các nhân vật trong hát bội*

Trong lĩnh vực thiết kế thời trang, mỗi bộ sưu tập cần có một ý tưởng và chủ đề nhất quán. Các tác phẩm của những nhà thiết kế danh tiếng thường bắt nguồn từ nhu cầu thực tế của cộng đồng mà họ sinh sống cùng, đồng thời ảnh hưởng bởi nền văn hóa mà họ đã tiếp thu qua từng năm tháng. Sự phổ biến của những sản phẩm này không chỉ hình thành các xu hướng thời trang toàn cầu, mà còn vì chúng hài hòa với những sở thích thẩm mỹ đa dạng, mang lại cho người mặc cảm giác quen thuộc và dễ chịu. Những trang phục được lấy cảm hứng từ nghệ thuật sân khấu truyền thống, đặc biệt là hát bội, cần phải giữ gìn bản sắc của nghệ thuật này, đồng thời phù hợp với xu hướng hiện đại để có tính ứng dụng cao.

Việc hình thành ý tưởng đòi hỏi sự cân nhắc kỹ lưỡng, cần lựa chọn những đặc điểm nổi bật nhất để thể hiện bản chất của các nhân vật trong hát bội. Điều này có thể thực hiện thông qua hệ thống hoa văn và màu sắc trang trí, đồng thời phải đảm bảo sự phù hợp với gu thẩm mỹ của công chúng. Hơn nữa, sự thiết kế còn cần tối ưu hóa tính năng và khả năng sử dụng của sản phẩm, từ đó khơi gợi sự quan tâm của đối tượng mục tiêu.

Nghiên cứu về việc ứng dụng ngôn ngữ hình tượng trong hát bội đã chứng minh rằng hoa văn trên trang phục của các nghệ sĩ không chỉ thể hiện bản sắc văn hóa dân tộc mà còn mang đậm tính nghệ thuật và độc đáo. Những họa tiết này không chỉ tạo nên hình ảnh bắt mắt mà còn đóng vai trò quan trọng trong việc trang trí và cấu trúc của trang phục. Thực tế, các họa văn này hoàn toàn có thể được áp dụng trong việc thiết kế trang phục và phụ kiện thời trang đương đại.

Vì vậy, nhằm mục đích kết hợp họa tiết hoa văn đặc trưng của hát bội vào trang phục thời hiện đại, chúng ta có thể hòa quyện giữa tinh hoa truyền thống và vẻ đẹp hiện đại. Điều này không chỉ tôn vinh các họa tiết mà còn mở ra những hướng đi mới trong việc xử lý chất liệu, từ đó sáng tạo ra những bộ trang phục ấn tượng, tạo nền tảng cho nhiều ý tưởng thiết kế trong tương lai.

4.3. *Vận dụng tạo hình các nhân vật trong hát bội trong giảng dạy thiết kế thời trang*

4.3.1. *Xây dựng một quy trình*

Để hiện thực hóa những ý tưởng trong việc khai thác giá trị tạo hình từ nghệ thuật hóa trang, cần xây dựng một quy trình hiệu quả nhằm thiết kế bộ sưu tập thời trang. Quy trình này sẽ đề cập đến các yếu tố như cách phối màu sắc của trang phục, lựa chọn tông màu chủ đạo và lý do của những lựa chọn màu sắc đó. Để phát triển ý tưởng, việc tham khảo một số bộ sưu tập của các nhà thiết kế, đặc biệt là những người đã tìm cảm hứng từ trang phục dân tộc, là điều cần thiết. Chẳng hạn, nhà thiết kế Minh Hạnh đã thành công trong việc kết hợp tinh tế giữa chất liệu dệt tay, họa văn truyền thống cùng kỹ thuật cắt cúp hiện đại.

Ngoài ra, để tối ưu hóa việc khai thác hóa trang trong nghệ thuật sân khấu hát bội, điều quan trọng là nên chú trọng đến sự hòa quyện giữa các form dáng hiện đại như cách cắt, rũ cúp và những yếu tố tạo hình hiện đại khác. Sự kết hợp này không chỉ mang lại sự mới mẻ và hấp dẫn mà còn thể hiện sự hòa quyện giữa di sản văn hóa và xu hướng hiện đại, tạo nên cảm giác thú vị cho khán giả.

Với kiến thức thu được từ việc nghiên cứu ngôn ngữ tạo hình của hát bội, sinh viên cần đối mặt với nhiều câu hỏi quan trọng. Trước hết, họ phải xác định những yếu tố nào trong ngôn ngữ tạo hình của các nhân vật hát bội sẽ được vận dụng vào thiết kế trang phục. Điều này đòi hỏi một sự lý giải về lý do chọn lựa các yếu tố đó, nhằm đảm bảo tính phù hợp và ý nghĩa. Tiếp theo, việc thiết kế có thể được thực hiện qua hình thức cải biên hoặc phục dựng, liệu có nên tiếp thu hầu hết các yếu tố từ hát bội hay chỉ nên tập trung vào một số điểm nổi bật, ví dụ như họa tiết, để tạo ra sự cuốn hút.

Ngoài ra, cũng cần xác định đối tượng mà bộ sưu tập này hướng tới, liệu họ có thuộc nhóm đối tượng nào cụ thể hay không, cũng như thời điểm và hoàn cảnh sử dụng sản phẩm. Cuối cùng, việc thiết kế có thể mở rộng để trở thành một sản phẩm đa dụng, phục vụ cho nhiều mục đích khác nhau trong thực tế.

4.3.2. Cụ thể hóa ý tưởng

Việc tạo dựng một biểu tượng trang phục độc đáo là rất quan trọng. Biểu tượng này không chỉ đơn thuần là những hình ảnh được cách điệu từ các hình khối cơ bản mà còn là sự thể hiện các đường nét đặc trưng, mang tính đại diện cho các sự vật mà sinh viên đã nghiên cứu kỹ lưỡng. Để xây dựng biểu tượng này, sinh viên cần phải giải quyết các vấn đề từ những bước đầu tiên và sau đó tổng hợp lại một cách cô đọng bằng ngôn ngữ thời trang, bao gồm các yếu tố như đường nét, hình khối, và màu sắc, nhằm truyền tải trọn vẹn ý tưởng của mình. Nhờ đó, sinh viên sẽ có cái nhìn tổng quát, phát huy khả năng sáng tạo và trí tưởng tượng phong phú, đồng thời linh hoạt trong việc sử dụng ngôn ngữ thời trang. Quá trình xây dựng biểu tượng thời trang ấy cần hướng đến việc diễn tả rõ ràng cách sắp xếp kiểu dáng, màu sắc tổng thể và các điểm nhấn của trang phục, đảm bảo tính tiện dụng và yếu tố thẩm mỹ.

4.3.3. Xây dựng các phương án để tiến hành thi công bản phác thảo thiết kế

Khi đã hình thành ý tưởng về bộ trang phục, việc áp dụng các giá trị thẩm mỹ và nghệ thuật hình thể từ nghiên cứu về các nhân vật trong hát bội là điều cần thiết. Tiếp theo, cần phát triển các phương án khả thi để triển khai thi công thiết kế, từ cấu trúc kiểu dáng cho đến sự phối hợp chất liệu. Cuối cùng, sau khi hoàn thiện bản thiết kế, quá trình hiện thực hóa nó sẽ được tiến hành.

Hình 1: Quy trình thiết kế thực hiện phương pháp luận Simplex

4.3.4. Ưu điểm và nhược điểm khi ứng dụng hóa trang hát bội vào thời trang:

- Ưu điểm

Tính độc đáo và đậm đà bản sắc văn hóa dân tộc: Hóa trang hát bội mang đậm nét văn hóa truyền thống Việt Nam, việc ứng dụng nó vào thời trang sẽ tạo ra những thiết kế độc đáo, khác biệt và mang giá trị văn hóa sâu sắc.

Khả năng biểu đạt cao: Màu sắc và họa tiết trong hóa trang hát bội có khả năng biểu đạt mạnh mẽ về tính cách, cảm xúc của nhân vật. Điều này có thể được tận dụng để truyền tải thông điệp của nhà thiết kế thông qua trang phục.

Tính thẩm mỹ cao: Các họa tiết trong hóa trang hát bội thường được cách điệu hóa một cách tinh tế, mang tính thẩm mỹ cao, có thể tạo điểm nhấn ấn tượng cho trang phục.

- Nhược điểm:

Khó ứng dụng rộng rãi: Hóa trang hát bội mang tính biểu diễn cao, việc ứng dụng trực tiếp các họa tiết phức tạp lên trang phục có thể gây khó khăn trong việc ứng dụng vào đời sống hàng ngày.

Dễ bị hiểu nhầm là hóa trang sân khấu: Nếu không được xử lý khéo léo, các thiết kế lấy cảm hứng từ hóa trang hát bội có thể bị nhầm lẫn với trang phục biểu diễn sân khấu.

Đòi hỏi kỹ thuật cao: Việc thể hiện các họa tiết phức tạp của hóa trang hát bội trên chất liệu vải đòi hỏi kỹ thuật in ấn, thêu thùa tinh xảo.

- Ứng dụng tạo hình hát bội vào kết cấu trong trang phục

Việc ứng dụng tạo hình hát bội vào kết cấu trang phục là một cách tiếp cận sáng tạo, mang đến những thiết kế độc đáo và đậm chất văn hóa. Thay vì chỉ tập trung vào họa tiết và màu sắc, việc khai thác kết cấu sẽ tạo ra những trang phục có chiều sâu hơn.

+ Khai thác form dáng và đường cắt:

Form dáng: Hát bội thường có những bộ trang phục với form dáng mạnh mẽ, cấu trúc phức tạp. Có thể cách điệu những chi tiết như cầu vai rộng, phần thân ôm sát, tà áo xòe để tạo ra những thiết kế hiện đại nhưng vẫn mang âm hưởng truyền thống.

Đường cắt bất đối xứng: Các đường cắt bất đối xứng có thể được lấy cảm hứng từ những nếp gấp, đường viền của trang phục hát bội, tạo nên sự phá cách và độc đáo cho trang phục. Ví dụ, một chiếc áo khoác với tà áo bất đối xứng, một bên dài, một bên ngắn, tạo hiệu ứng chuyển động.

Cấu trúc xếp lớp: Trang phục hát bội thường có nhiều lớp, tạo nên hiệu ứng thị giác phong phú. Có thể áp dụng kỹ thuật xếp lớp này vào trang phục hiện đại, tạo ra những thiết kế có chiều sâu và độ phong phú tự nhiên.

+ Sử dụng kỹ thuật dựng hình

Dựng phông: Kỹ thuật dựng phông có thể được sử dụng để tạo ra những chi tiết nổi bật trên trang phục, như phần vai, tay áo, hoặc thân áo,... Kỹ thuật này có thể được lấy cảm hứng từ những chi tiết trang trí trên trang phục hát bội, hoặc các đường nét, hình khối trên mặt nạ hát bội.

Dựng nếp: Các nếp gấp, xếp plis có thể được tạo ra để mô phỏng những nếp gấp trên trang phục hát bội, tạo ra hiệu ứng thị giác thú vị và tăng thêm sự mềm mại cho trang phục.

Kỹ thuật chân bông: Kỹ thuật chân bông có thể được sử dụng để tạo ra những họa tiết nổi trên bề mặt vải, lấy cảm hứng từ những hoa văn trên trang phục hát bội. Kỹ thuật này không chỉ tạo hiệu ứng thẩm mỹ mà còn tăng thêm độ ấm cho trang phục.

Hình 2, 3: Khai thác tạo hình hoá trang hát bội vào kết cấu trang phục
(Nguồn: Phan Tuyên)

4.3.5. Ưu điểm và nhược khi ứng dụng cụ thể vào từng loại trang phục

- Trang phục dạ hội

Hóa trang hát bội có thể được ứng dụng để tạo ra những bộ dạ hội lung lẫy, ấn tượng, mang đậm tính nghệ thuật. Thể hiện các họa tiết phức tạp, cầu kỳ của hóa trang hát bội trên nền vải cao cấp như lụa, gấm, organza. Có thể sử dụng kỹ thuật thêu, đính kết, in hoặc vẽ trực tiếp lên vải.

Ưu điểm: Tạo hiệu ứng thị giác mạnh mẽ, thu hút mọi ánh nhìn, thể hiện đẳng cấp và gu thẩm mỹ cao.

Nhược điểm: Khó ứng dụng trong các sự kiện đòi hỏi sự đơn giản, đòi hỏi kỹ thuật may và xử lý chất liệu cao.

- Trang phục ứng dụng hàng ngày

Sử dụng các đường nét, hình khối đơn giản, mạnh mẽ, lấy cảm hứng từ các nét vẽ dứt khoát trong hóa trang hát bội. Các họa tiết đơn giản, cách điệu từ hóa trang hát bội có thể được sử dụng để tạo điểm nhấn cho trang phục hàng ngày. Sử dụng các cặp màu tương phản mạnh như đỏ - đen, vàng - đen, trắng - đen để tạo hiệu ứng năng động, khỏe khoắn.

Ưu điểm: Dễ ứng dụng, tạo nét cá tính cho người mặc.

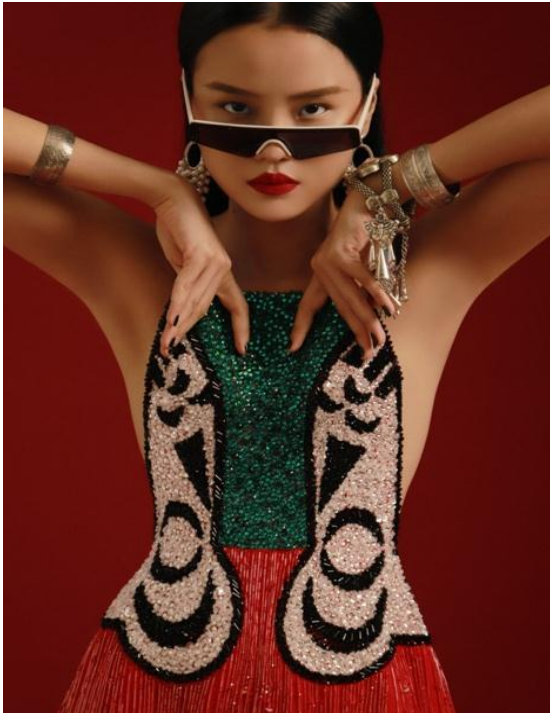
Nhược điểm: Cần tiết chế để tránh gây cảm giác nặng nề, khó chịu.

- *Phụ kiện:*

Hóa trang hát bội có thể được ứng dụng trên các phụ kiện như túi xách, giày dép, khăn quàng cổ,...

Ưu điểm: Dễ dàng thể hiện các họa tiết phức tạp, tạo điểm nhấn cho tổng thể trang phục.

Nhược điểm: Cần lựa chọn phụ kiện phù hợp với trang phục để tránh bị rối mắt.

Hình 4: Khai thác tạo hình hoá trang hát bội vào đạo phở (Nguồn: tác giả)

Hình 5: Khai thác tạo hình hoá trang hát bội vào trang phục dạ hội (Nguồn: tác giả)

- *Trang phục biểu diễn:*

Đây là loại trang phục phù hợp nhất để ứng dụng hóa trang hát bội một cách trọn vẹn, thể hiện một cách mạnh mẽ và táo bạo nhất. Các họa tiết có thể được thể hiện một cách đầy đủ và chi tiết, sử dụng toàn bộ các chi tiết, màu sắc và hình khối trong hóa trang hát bội một cách nguyên bản hoặc cách điệu. Các chất liệu được sử dụng độc đáo, phá cách như nhựa, kim loại, giấy,... để tạo hiệu ứng thị giác mạnh mẽ. Các form dáng bất đối xứng, phá vỡ các quy tắc thông thường để tạo sự ấn tượng mạnh,...

Ưu điểm: Tăng tính biểu cảm và hiệu quả sân khấu. Tạo ra những tác phẩm nghệ thuật độc đáo, thể hiện sự sáng tạo không giới hạn.

Nhược điểm: Khó ứng dụng trong đời sống hàng ngày, chủ yếu được sử dụng trong các buổi biểu diễn nghệ thuật, triển lãm thời trang.

Việc ứng dụng hóa trang hát bội vào thời trang đòi hỏi sự sáng tạo, tinh tế và khả năng cách điệu hóa. Cần lựa chọn phương pháp ứng dụng phù hợp với từng loại trang phục để đạt được hiệu quả thẩm mỹ cao nhất.

Hình 6, 7: Khai thác tạo hình hoá trang hát bội vào trang phục biểu diễn

(Nguồn: Phan Tuyền)

5. Thảo luận

Việc nghiên cứu ý tưởng thiết kế cần thận có thể gợi lên sự hứng thú đối với tạo hình của hoá trang hát bội nói riêng và với tạo hình trong nghệ thuật truyền thống nói chung. Qua đó có thể khơi gợi tình yêu cho các chất liệu sáng tác. Với các đồ án môn học, việc đổi mới phương pháp dạy học chủ động tích cực đáp ứng theo sự phát triển của xã hội hiện đại, chú trọng cho sinh viên thực hành, bài tập gắn liền với thực tế giúp sinh viên trải nghiệm nhiều hơn, đáp ứng mục tiêu trong giai đoạn hiện nay. Những kiến thức học được từ ngôn ngữ tạo hình là hình thành tư duy nghiên cứu bố cục, mảng, nét, quy luật chuyển động theo các sắc thái biểu cảm của nhân vật hát bội, sự phối hợp màu sắc,...điều này sẽ hình thành tư duy tạo hình về ngôn ngữ tạo hình hoá trang các nhân vật của nghệ thuật sân khấu của dân tộc, từ đó vận dụng cơ sở nghiên cứu ngôn ngữ tạo hình hóa trang các nhân vật hát bội chuyển thành ngôn ngữ thời trang trong việc sáng tác và lên mẫu. Một bộ sưu tập thời trang gồm nhiều bộ trang phục riêng lẻ, mỗi bộ trang phục cần có bố cục, lực thị giác, nhịp điệu thị giác,...và trong tổng thể cả bộ sưu tập như một bức tranh cần phải đảm bảo bố cục chặt chẽ, phải sắp xếp hình mảng, dài ngắn, rộng hay ôm, các hình bóng cắt cần thay đổi một cách hài hoà, hợp lý, cân đối, khai thác mảng, phân phối các họa tiết trang trí để tạo ra một tổng thể đẹp mắt, ấn tượng, truyền tải được ý tưởng cũng như thông điệp.

6. Kết luận

Việt Nam sở hữu một nền nghệ thuật sân khấu kịch hát đã có bề dày lịch sử lâu dài. Xuất phát từ nền văn hóa phong phú của vùng châu thổ sông Hồng, tuồng (hát bội) - một hình thức nghệ thuật truyền thống đặc sắc, đã đồng hành cùng những cuộc khai hoang của cư dân

đi về phía miền Trung và miền Nam, trải qua thời kỳ hình thành, phát triển cũng như suy thoái. Ngược lại, lĩnh vực thời trang tại Việt Nam vẫn còn ở giai đoạn mới mẻ, nhưng với sự hòa nhập vào nền kinh tế toàn cầu và sự tiến bộ của khoa học kỹ thuật, đang trên đà phát triển mạnh mẽ. Việc kết hợp các yếu tố văn hóa dân tộc vào lĩnh vực thời trang hiện đại không chỉ tạo ra những xu hướng mới, mà còn góp phần nâng cao nhận thức của giới trẻ Việt về tầm quan trọng của việc bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống của dân tộc.

Việc kết hợp khai thác tạo hình hát bội với thời trang hiện đại mang đến một giá trị thẩm mỹ độc đáo, hòa quyện giữa vẻ đẹp truyền thống và tinh thần đương đại. Hát bội, với ngôn ngữ tạo hình giàu tính biểu tượng thông qua màu sắc, họa tiết, và hình khối, cung cấp một nguồn cảm hứng vô tận cho các nhà thiết kế. Khi được ứng dụng vào thời trang, những yếu tố này không chỉ tạo nên những trang phục độc đáo, khác biệt mà còn chứa đựng một thông điệp văn hóa sâu sắc. Sự kết hợp này mang lại một cái nhìn mới mẻ về di sản văn hóa, biến những giá trị xưa cũ trở nên gần gũi và sống động hơn trong nhịp sống hiện đại. Điều này thể hiện sự tôn trọng quá khứ, đồng thời khẳng định sự sáng tạo không ngừng của thời trang, tạo ra những tác phẩm nghệ thuật có giá trị thẩm mỹ cao, phù hợp với xu thế phát triển của ngành công nghiệp thời trang toàn cầu. Việc này cũng góp phần quảng bá văn hóa Việt Nam ra thế giới, thông qua ngôn ngữ thời trang đầy tính biểu cảm.

Có thể nhận định rằng, xu hướng kế thừa, đổi mới và cách tân dựa trên nền tảng truyền thống vẫn giữ vai trò quan trọng, trong đó chủ đạo là tinh thần yêu nước và nhân văn, gắn liền với dân tộc, đồng thời phản ánh chân thực đời sống và quá trình sáng tạo của con người. Nghiên cứu này đã dựa vào nền tảng mỹ học truyền thống để phân tích và khám phá tạo hình của một môn nghệ thuật sân khấu bác học của dân tộc, của nhân sinh, góp phần đẩy lùi cái ác, cái xấu, những lạc hậu và hèn yếu, vì lợi ích cho sự tiến bộ và phát triển xã hội, trong đó con người là trung tâm.

Tài liệu tham khảo

- [1]. Lê Tuấn Cường (2020), "Preservation and promotion of the traditional Chèo in Vietnam today", 36 (2).
- [2]. Nguyễn Tố Lan (2020), "Entertainment as ritual: the Post-Reform transformation of Hát bội in Southern Vietnam", Emerald insight. 9 (1), 15-25.
- [3]. Vương Hoài Lâm (2017), "Các khuynh hướng kịch bản hát bội ở Thành phố Hồ Chí Minh (nhìn từ thực tiễn nhà hát nghệ thuật hát bội Thành phố Hồ Chí Minh)", Van Hien university journal of Science. 5 (1), 5-12.
- [4]. Trần Kim Nguyên (2017), Contested Memories: Hát bội/Tuồng Performance as Technology of Memory in Vietnam and the Diaspora, University of California, Los Angeles.

VẬN DỤNG TẠO HÌNH HÓA TRANG NHÂN VẬT HÁT BỘI VÀO GIẢNG DẠY THIẾT KẾ THỜI TRANG

Lương Hoàng Tuyết Vân^a

Trần Thị Kim Phụng^b

Hà Tú Vân^c

^aTrường Đại học Công nghiệp TP.HCM

Email: luonghoangtuyetvan9126@gmail.com

^bTrường Đại học Công nghiệp TP.HCM

Email: hoaphuongkimphuong@gmail.com

^cTrường Đại học Công nghiệp TP.HCM

Email: hatuvan@iuh.edu.vn

Ngày nhận bài: 10/12/2024

Ngày phản biện: 11/12/2024

Ngày tác giả sửa: 15/01/2025

Ngày duyệt đăng: 21/4/2025

Ngày phát hành: 29/4/2025

Hát bội, một trong những hình thức nghệ thuật lâu đời của di sản văn hóa Việt Nam, lưu giữ nhiều giá trị truyền thống từ âm nhạc đến nghệ thuật sân khấu, cùng với ngôn ngữ hình tượng của nhân vật. Việc áp dụng ngôn ngữ hình tượng của quá trình hóa trang trong hát bội vào giảng dạy chuyên ngành thiết kế thời trang giúp khơi dậy tình yêu văn hóa dân tộc, đồng thời góp phần bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống. Nghiên cứu tập trung phân tích và ứng dụng các yếu tố hình tượng từ hóa trang nhân vật hát bội vào chương trình giảng dạy thiết kế thời trang ở bậc đại học, phù hợp với xu hướng đổi mới giáo dục hiện nay.

Từ khóa: Tạo hình; Hát bội; Hóa trang; Thiết kế thời trang.